

PIESE DE GLIPTICĂ ROMANĂ AFLATE ÎN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN GORJ „ALEXANDRU ȘTEFULESCU”, DIN TÂRGU JIU

Vasile Marinoiu*, Ana Cristina Hamat**

Cuvinte cheie: geme, Dacia, Valea Jiului, *dextrarum iunctio*, sec. II-III

Keywords: gems, Dacia, Valea Jiului, *dextrarum iunctio*, sec. II-III

Articolul de față readuce în discuție colecția de geme a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, din Târgu Jiu, formată din opt intalii de epocă romană. Colecția este una relativ recentă, gemele fiind achiziționate prin cercetare arheologică începând cu 1997, precum și din donații provenite de la detectoriști. O parte a acestor piese au fost publicate în 2012, apoi din nou în 2018, însă cu mai puține detalii¹.

Piesele provenite din cercetări arheologice au fost descoperite pe teritoriul județului, cu ocazia unor cercetări preventive sau sistematice, în situri de epocă romană sau chiar de epocă medievală. Gemele au fost lucrate din pietre semiprețioase (cornalină-carneol) și au fost gravate cu zeități, animale, ființe fantastice, subiecte obișnuite sau motivul *dextrarum iunctio*.

Context de descoperire

Din punct de vedere al locului de descoperire, piesele prezente în acest catalog provin din situri binecunoscute de epoca romană, cum sunt castrele și așezările de la Bumbesti–Jiu, precum și din locații mai puțin cunoscute, așa cum este Drăguțești sau zona Bârsești–Lelești, ambele aflate în proximitatea municipiului Târgu Jiu. O mare surpriză, o reprezintă cimitirul medieval descoperit în satul Aluniș, comuna Căpreni, în urma unor cercetări preventive.

Primele două geme prezente în catalogul nostru² au fost descoperite în

* Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu Jiu, str. Geneva, nr. 8, e-mail: mvasile48@yahoo.com

** Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: anahamat@yahoo.com

¹ Marinoiu 2012; Marinoiu 2018.

² Nr. cat. 1–2.

urma cercetărilor sistematice întreprinse în termele castrului roman de la Bumbești Jiu, punctul *Vârtop*, în anul 1997. Ele au fost datate, în funcție de monedele și artefactele descoperite în urma cercetărilor arheologice sistematice din această zonă, în prima jumătate a secolului al II-lea³. Gemele au fost descoperite la adâncimea de -0,30 m față de nivelul de călcare. Prezența unor astfel de bijuterii în terme este binecunoscută. Fiind obiecte mici, mai ales în mediu umed, pietrele de inel se pot desprinde și pot cădea, fiind pierdute cu ușurință de către posesorii lor, fie în încăperile construcției, fie în bazinele acesteia, caz în care le descoperim odată cu cercetarea canalelor deversoare, așa cum s-a întâmplat în Dacia de la Potaissa⁴ sau la Eboracum în Britannia⁵.

Cea de-a treia gemă⁶ prezentă în catalog, a fost descoperită în luna august 2017 în vicus-ul roman de la Bumbești Jiu, punctul *Gară*, ca urmare a unei cercetări arheologice preventive determinate de investiția societății Hidroelectrică S.A. Proiectul prevedea amplasarea unor stâlpi electrici în vederea racordării la sistemul energetic național a centralei hidroelectrice Bumbești, linie electrică aeriană – Târgu Jiu Nord–Parângu⁷. Obiectivul principal al cercetării preventive l-a constituit salvarea vestigiilor arheologice din perimetrul afectat de lucrările de amplasare, în zona siturilor arheologice Bumbești Jiu (*Gară* și *Vârtop*), a fundațiilor unora dintre stâlpi. În cadrul lucrărilor, au fost descoperite mai multe complexe arheologice care au fost datate în epocă romană. Cel mai important, din punct de vedere al descoperirilor, este complexul cu numărul trei, unde în două din cele trei casete deschise pentru amplasarea stâlpului cu numărul 20, au fost descoperite amenajări de epocă romană (un drum aflat în zona estică a vicus-ului militar de la Bumbești Jiu- *Gară*, cu o lățime cuprinsă între 1,80 și 2,50 m și o lungime cercetată de 12 m). Drumul era realizat din piatră de râu așezată pe un strat de pietriș. Pe suprafața lui au fost descoperite câteva fragmente de vase ceramice romane de uz casnic, fragmente de cărămizi, țigle și olane, piroane din fier, precum și un fragment de ornament ceramic reprezentând un cap de șarpe.

Alte trei geme⁸ au fost descoperite într-o cercetare mai recentă, din anul 2018, în satul Aluniș, comuna Căpreni. Cercetările arheologice preventive, au dus la descoperirea aici a unui cimitir ce datează din perioada secolelor XV–XX (datare făcută pe baza artefactele și monedelor care se încadrează în perioada anilor 1561–1906), fiind situat în apropierea satului Aluniș (fost Scurtu),

³ Marinoiu 2004, 355.

⁴ Bărbulescu 2012, 248–249.

⁵ MacGregor 1976, 6–12.

⁶ Nr. cat. 3.

⁷ Colțeanu *et alii* 2020, 150–151.

⁸ Nr. cat. 5–7.

comuna Căpreni, județul Gorj, pe malul stâng al râului Amaradia⁹. Tot aici s-au descoperit și ruinele bisericii cu hramul „Sf. Dumitru și Sf. Gheorghe” în jurul căreia a fost amenajat cimitirul. Biserica a fost refăcută pe urmele uneia mai vechi. După însemnările de pe un Penticostar amintim următorul reper cronologic a sitului: „Leatu când s-au clădit biserica 1808, aprilie 1”. Sunt amintiți drept ctitori, marele medelnicer Barbu Socoteanu cu frații lui. După *alinirea caselor la linie*, conform Regulamentului Organic, biserica a rămas izolată. Lipsa unui pod peste Amaradia și dese revărsări ale râului respectiv, au dus treptat la părăsirea ei. Dumitru Bălașa amintea că: „...în 1914 iulie 9, preotul Dimitrie Andreescu făcea un raport către Protopopul județului Dolj, în care arăta că în noaptea de vineri spre sâmbătă (4–5 iulie) râul Amaradia s-a revărsat, a distrus podurile și inundat de jur împrejur biserica cea veche, unde a rupt gardul și a luat în valuri chiar și morții cimitirului. Cere încuviințare ca să demoleze vechea biserică, iar materialele să se întrebuițeze la construirea bisericii noi, cu același hram, deja începută”. La 18 august 1914 protoiereul I. Mălăiescu comunica parohiei Căpreni că „...a aprobat demolarea bisericii vechi și mutarea morților în cimitirul nou”. Tot el descria piatra de mormânt a jupâniței Despa și a fiicei sale, având gravat anul 1613 pe ea¹⁰.

Cercetările arheologice preventive din acest cimitir au fost determinate de lucrarea de investiție – *Instalare conducte gaz – Panou Hurezani – TUCO Bulbuceni* de pe raza comunelor Hurezani – Căpreni-Stejari. Tronsonul avea o lungime de 11 km și o lățime de 18 m, proiectul având ca beneficiar firma OMV. În cele 428 de complexe și 786 de morminte s-au descoperit numeroase artefacte de epocă medievală și modernă. Pe lângă cele 44 de inele și peste 200 de monede, precum și alte artefacte descoperite aici, au fost scoase la iveală și câteva piese de o remarcabilă valoare artistică. Printre acestea se aflau și trei inele medievale care aveau încastrate geme romane gravate.

Piesa cu nr. cat. 4 a fost descoperită, alături de alte artefacte romane, în partea de nord a satului Bârsești, în punctul *Pârâul Iaz*, punct aflat la cca. 200 m vest de DN 67 D, Târgu Jiu – Baia de Aramă, între satele Bârsești și Lelești. Este o descoperire făcută de către Frențescu Ionuț Lucian din Târgu Jiu în anul 2015, cu ajutorul unui detector de metale, posibil într-o necropolă romană. Din păcate, zona a rămas necercetată arheologic. Importanța descoperiri este deosebită, deoarece RAN nu menționează aici situri arheologice de epocă romană. Tot în această zonă au mai fost descoperite două fibule – dintre care două de

⁹ Cercetările au fost efectuate de către dr. Vasile Marinoiu de la Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu Jiu, responsabil științific al șantierului, și de arheologi de la firma Archaeosave Banat din Timișoara – dr. Petre Colțeanu, dr. Dan Prisecaru.

¹⁰ Colțeanu *et alii* 2020, 150–151; <http://primariacapreni.ro/wp-content/uploads/2015/04/MONOGRAFIE-TOTAL.pdf>.

argint, patru inele (toate din bronz), mai multe bucăți de fier, un topor din fier, greutate de cântar din plumb și bronz etc. Artefactele romane au ieșit la iveală la o adâncime de – 30–35 cm față de nivelul actual de călcare. În apropiere, un alt detectorist (Nistor Florin din satul Lelești) a descoperit două monede din bronz (una turcească de la sf. sec. XVIII) și una romană. Cea romană este un as emis de împăratul Gordian al III-lea (238–244) și a fost bătută în Asia Mică, în atelierul din Niceea. Această a doua monedă ar putea oferi indicii pentru a data situl de la Bârsești, în zonă descoperindu-se la sfârșitul secolului al XIX-lea și un tezaur monetar imperial roman cu peste 3000 de denari.

Piesa cu nr. cat. 8 a fost descoperită recent, în august 2020, de către Sorin Doru Maria cu ajutorul detectorului de metale. Acesta a adus la muzeu un inel de argint cu intalie din carneol, gravată cu motivul *dextrarum iunctio*. Inelul a fost descoperit la adâncimea de 40 cm, alături de alte artefacte romane: două fragmente de fibulă din bronz de tip ancoră, un topor din fier și două monede (un sesterț ilizibil din bronz și un denar emis de împăratul Septimius Severus).

Descriere. Analogii. Discuții

Prima intalie descoperită la Bumbesti-Jiu, este gravată cu reprezentarea zeiței Minerva Pacifera. Piesa, un carneol de culoare roșu-portocaliu, are formă ovală, dimensiunile de 11 × 8 mm și o redă pe zeiță stând în picioare, cu corpul în poziție frontală și capul văzut din profil spre stânga. Pe cap poartă coiful atic, în mâna dreaptă ține o lance, iar în stânga o ramură de măsline. Peplos-ul cade lejer pe corp.

Geme cu imaginea zeiței în diverse ipostaze au apărut în Dacia la Romula¹¹, Obreja-Tibiscum¹², Micia¹³, Apulum¹⁴, Porolissum¹⁵. Au fost găsite geme cu imaginea zeiței în Moesia Inferior la Novae¹⁶, Troesmis, Noviodunum¹⁷, Tomis și Tropaeum Traiani¹⁸, în Syria Palestina la Caesarea Maritima¹⁹, în Britannia la Vindolanda²⁰, Wroxeter²¹, în Italia la Brescia și Monza²², precum și la Aquileia²³,

¹¹ Filip 2019; Tudor 1967, 222.

¹² Hamat 2017, 421.

¹³ Țeposu-David 1960, 528; Pop, Găzdac 1993, 144.

¹⁴ Bounegru *et alii* 2011, 91.

¹⁵ Țeposu-Marinescu, Lako 1973, 4.

¹⁶ Dimitrova-Milčeva, 1980, 41; Dimitrova-Milčeva, 1985, 200–201.

¹⁷ Simion 2005–2006, 175–176.

¹⁸ Covacef, Chera 1977, 193.

¹⁹ Hamburger 1968, 27.

²⁰ Birley, Green, 2006, 94, nr. cat. 32.

²¹ Henig 1999, 53.

²² Sena Chiesa 2011, 230.

²³ Sena Chiesa 1966, 123.

în Lusitania ea apare pe patru geme²⁴, iar la Alentejo avem o gemă cu reprezentarea Minervei Pacifera²⁵. Geme cu Minerva au fost descoperite și în Gallia la Vianne, Nemausus²⁶ și în alte locații²⁷, în Gallia Belgica la Trier²⁸, în Germania la Augst²⁹, în Noricum la Celeia³⁰, în Pannonia la Siscia și Sirmium³¹.

Nu trebuie uitate nici piesele aflate în colecția CNBAR³², precum și gemele din colecția Brukenthal³³, în ambele locații sub un număr mare, însă cu loc de descoperire în cea mai mare parte în afara Daciei.

Importanța Minervei în cadrul cultului oficial, ca membră a triadei Capitoline și protectoare a casei imperiale, este subliniată de numeroase publicații. Acesta este motivul principal pentru care în Dacia ea este una dintre cele mai reprezentate și pomenite divinități, mai ales în gliptică³⁴. Un alt motiv se referă la zona patronată de această zeitate, care este una extrem de extinsă, de la artă și litere, la meșteșuguri, război, comerț, protectoare a drumului spre maturitate – mai ales în cazul fetelor, protectoare a orașului, casei, individului, armatei, breslelor comerciale sau al casei imperiale³⁵. Mai trebuie menționată aici existența unui tip iconografic recurent în descoperirile din zona Romula³⁶, ceea ce ne duce cu gândul la existența unui model uzitat în cadrul acestui atelier.

Reprezentarea Minervei Pacifera, cu o ramură de măslin în mână, amintește vizual de legenda concursului dintre aceasta și Poseidon, pentru a da numele orașului Atena. Așa cum știm, câștigătoare a fost Athena, care a dăruit orașului și lumii, măslinul. Rarissime sunt însă gemele care ilustrează chiar scena concursului³⁷, întreaga legendă fiind reprezentată în general prin redarea imaginii zeiței sub acest tip iconografic. Acesta apare pe monedele lui Marcus Aurelius³⁸, de unde s-au putut inspira și gravori antici³⁹, cunoscut fiind faptul

²⁴ Cravinho 2017, 176.

²⁵ Cravinho 2017, 191.

²⁶ Guiraud 1973, 116.

²⁷ Guiraud 1988, 95–98.

²⁸ Krug 1995, Pl. 48.

²⁹ Riha 1990, Taf. 1.

³⁰ Nestorovik 2005, 26.

³¹ Gesztelyi 2000, 39, 47.

³² Gramatopol 2011, 114–116.

³³ Țeposu-David 1965, 84, 95.

³⁴ Bărbulescu 2003, 155, 157.

³⁵ Nicolae 2011, 299–300; Covacef, Chera 1977, 199.

³⁶ Filip 2013–2014; Filip 2019.

³⁷ O astfel de gemă se află în prezent în muzeul din Napoli, vezi Cravinho 2018, 45.

³⁸ Sternberg 1988, no. 434.

³⁹ Știm că acest model funcționează pentru alte tipuri iconografice ale Minervei, vezi Guiraud 1973, 117.

că monedele reprezintă unul dintre izvoarele de inspirație ale acestor. O altă cale pentru pătrunderea modelului în arta gliptică ar putea fi reprezentată de statuaria greacă⁴⁰.

A doua intalie descoperită la Bumbești-Jiu este de formă ovală și îl redă pe Faunus/ Pan. Deși pentru mulți cercetători Faunus este diferit de ruda sa greacă Pan. Totuși, atunci când vine vorba despre geme, cei doi aproape că nu pot fi departajați. Zeul este reprezentat din față, cu capul din profil, spre dreapta. El este înfățișat cu coarne, barbă și copite de țap, trupul fiindu-i acoperit cu păr. Gema din carneol roșcat este bine executată din punct de vedere artistic și are dimensiunile de 15 × 10 mm. Ea are o formă ovală, suprafața gravată fiind puțin convexă, iar reversul plat. Este bizotată în unghi ascuțit mediu, cu marginea tăiată și cu urme de gluten, cu care aceasta era lipită pe un inel metalic.

Faunus mai apare reprezentat la Romula în luptă cu capra⁴¹, la Porolissum⁴² sau pe câteva intalii din colecția CNBAR⁴³. Zeitatea apare pe câteva geme din colecția British Museum⁴⁴ și pe gemele din Gallia⁴⁵.

A treia gemă este realizată din carneol, de culoare roșcată, cu dimensiunile: lungime = 10, 2 mm, lățime = 7,1 mm și grosimea = 3,4 mm, având o greutate de 0,50 grame.

Intalia are gravat un animal care se poate identifica drept țap/ capră/ căprioară, din păcate schematismul reprezentării rulajul piesei ne împiedică să fim mai preciși.

Animalul este reprezentat culcat, orientat spre dreapta, cu capul întors spre stânga, picioarele strânse pe jumătate sub el.

Imaginea caprei/ țapului face parte din categoria motivelor magico-religioase⁴⁶, însă în același timp portul unei astfel de reprezentări se referă la credința în astrologie sau chiar în fertilitate. Conform mitologiei grecești, capra/ țapul era de fapt Amalthea, capra care l-a hrănit în secret pe Zeus, atunci când era copil și se afla în insula Creta⁴⁷. Mai târziu, în semn de recunoștință, Zeus a transformat animalul într-o constelație. Capra și țapul sunt, în primul rând, un simbol al fertilității și al potenței masculine. Ele au fost asociaite cu Zeus, Dionysus, Aphrodita, Artemis sau Pan⁴⁸.

⁴⁰ Furtwangler 1900, 222.

⁴¹ Tudor 1967, Fig. 6/9.

⁴² Țeposu-David, Lako 1973, 9.

⁴³ Gramatopol 2011, 129–130.

⁴⁴ <https://www.britishmuseum.org/collection/search?keyword = Faunus&keyword = gem.>

⁴⁵ Guiraud 1988, 121–122.

⁴⁶ Gramatopol 1991, 16.

⁴⁷ Sagiv 2018, 53.

⁴⁸ Sagiv 2018, 53– 57.

Analogii regăsim în colecția muzeului Israelului⁴⁹, pe gemele din Britannia⁵⁰, Gallia⁵¹, la Romula⁵², Porolisum⁵³ și în colecția CNBAR⁵⁴.

În cazul în care vom vedea o căprioară în această imagine, atunci trebuie știut faptul că acesta era din multe puncte de vedere unul dintre cele mai rapide animale pentru antici. El reprezenta noblețea, fiind un simbol al masculinității și virilității, precum și al norocului⁵⁵. Importanța motivului este vizibilă prin folosirea lui pe monede, reliefuri, mozaic, pictură, mici statuete și chiar statui. Căprioara este menționată în mai multe mituri, fiind asociată cu Hercules, Diana, Iphigenia sau Telephus⁵⁶. Posibile analogii avem în Muzeul Israelului⁵⁷, precum și în colecția CNBAR⁵⁸.

În ceea ce privește calitatea artistică a gemei, aceasta este bine executată, reprezentată într-o manieră îngrijită de redare, fiind bine proporționată, iar mișcarea capului, care privește înapoi, este firească și bine realizată. Are ca elemente anatomice – picioarele, botul, ochiul, copitele, coarnele. Picioarele au o atitudine cabrată, coarnele arcuite, orientate spre spate, iar sub bărbie este schițată o barbă. Modul de redare a pielii (textura) animalului este realizat din linii paralele ce converg dinspre corp spre gât și care încearcă să reprezinte părul.

Din punct de vedere cronologic, credem că piesa respectivă datează din a doua jumătate a secolului al II-lea sau începutul secolului III, fiind realizată, probabil, într-un atelier din Romula sau Micia, acestea fiind cele mai apropiate ateliere față de Bumbști Jiu⁵⁹.

Inelul cu gema respectivă poate să fi aparținut unui militar din unitățile auxiliare care au staționat în această perioadă în castrul cu zid de piatră de la Bumbști Jiu Gară – fie din Cohorta IV Cypria quingenaria, fie din Cohorta I Antoniniana milliaria Brittonum.

În cimitirul cercetat în apropiere de satul Aluniș⁶⁰, au fost descoperite printre altele obiecte de inventar funerar și trei gеме romane, montate în inele medievale sau moderne. Cel mai important, din punct de vedere al materialului

⁴⁹ Sagiv 2018, 57.

⁵⁰ Henig 1994, 355.

⁵¹ Guiraud 1988, 168.

⁵² Tudor 1967, 214.

⁵³ Țeposu-David, Lako 1973, 9.

⁵⁴ Gramatopol 2011, 159.

⁵⁵ Sagiv 2018, 52–53.

⁵⁶ Sagiv 2018, 53.

⁵⁷ Sagiv 2018, 53.

⁵⁸ Gramatopol 2011, 160.

⁵⁹ Marinoiu 2018.

⁶⁰ Colțeanu *et alii* 2020, 150–151.

și al temei gravate, este un inel medieval de aur (datat în secolele XV-XVI), comanditarul re folosind o gemă romană gravată (datată în secolele II-III). Gema a fost realizată dintr-o piatră semiprețioasă (cornalină sau carneol), de formă ovală, piesa fiind descoperită în mormântul nr. 746, Caroul C, plan 4, la adâncimea de - 0,80 m, de la nivelul de decopertare. Inelul a aparținut unui bărbat (având în vedere dimensiunile), - h = 25,74 mm, diametrul plăcii (șatoulului de 15,2 - 13,9 mm, iar diametrul gemei de 12,1 - 11 mm, grosime verigă = 2,2 - 1,7 mm; grosime placă = 4,4 mm. El are o greutate de 6,73 grame și titlul de 22 karate (916 ‰).

Intalia este de formă ovală, din carneol, de culoare roșie, translucidă, montată într-un inel de aur, mult mai târziu (probabil în secolele XV-XVI). Veriga circulară este deformată, semiovală în secțiune, placa circulară ornamentată pe margine, de jur împrejur cu triunghiuri hașurate, cu vârful în jos și triunghiuri pline cu linii paralele incizate, cu vârful în sus. Pe gemă este gravată imaginea unui personaj în poziție ghemuită, spre stânga, șezând pe un postament. El ține în mâini obiecte ce nu pot fi identificate cu precizie. Personajul are o haină de blană, iar la gât îi flutură o eșarfă. Gravura este bine executată din punct de vedere tehnic și de un rafinament artistic desăvârșit, cu detalii interesante privind veșmintele, expresivitatea și proporțiile anatomice ale personajului.

Personajul respectiv poate fi Chronos secerătorul, care seceră spicele de grâu. Acest tip de geme au analogii în diferite colecții europene și sunt frecvente mai ales în Syria, având o destinație magică, fiind folosite în magia medicală. Ele erau folosite ca talismane magice împotriva sau pentru vindecarea șalelor⁶¹. O astfel de piesă există în colecția Cabinetului Numismatic al Academiei⁶², iar o alta asemănătoare se găsește la muzeul Ermitaj, fiind datată în perioada secolele II-III⁶³.

Însă, spre deosebire de gemele identificate cu siguranță ca făcând parte din acest ciclu, singura problemă o reprezintă faptul că pe gema de la Aluniș-Căpreni, personajul nostru stă așezat pe un soclu sau piatră. O gemă asemănătoare, fără a fi identificată cu Chronos, redă un personaj șezând în fața căruia se află de fapt o cârmă de corabie. Ea se află în muzeul din Izmir⁶⁴. Înclinăm să credem că piesa noastră face parte, de fapt, din a doua variantă, fără a avea de-a face cu Chronos.

Inelul de aur cu gemă, descoperit într-un mormânt din cimitirul satului Aluniș-Căpreni, din județul Gorj, cu analogii printre alte inele de același fel

⁶¹ Nemeti 2007, 293.

⁶² Gramtopol 2011, nr. 493, Pl. XXIV.

⁶³ Hermitage Museum <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/18.+carved+stones/998469>.

⁶⁴ Lafli 2015, 88, no. 30.

descoperite la biserica din Caransebeș (sec. XV)⁶⁵ sau după moneda descoperită de noi în acest cimitir medieval (din 1561), a aparținut probabil unui boier, care a achiziționat gema de la un colecționar care se ocupa cu comerțul de antichități. Comanditarul a cerut realizarea acestui inel din aur, în care a fost încastrată gema antică romană, inel ce putea fi folosit nu numai ca bijuterie, ci și ca sigiliu.

Al doilea inel cu gemă a fost descoperit tot în cimitirul din Căpreni. El este din argint și a fost găsit în complexul nr. 275/ mormântul nr. 281, la adâncimea de - 0, 40 m de la nivelul decopertării. Piesa are următoarele dimensiuni: H = 29,83 mm; diametru placă = 18,5 - 11,7 mm; diametru intalie 9,7 - 7,7 mm; grosime placă = 7,1 mm; grosime verigă = 2,1 mm; greutate = 6,38 grame; titlu = 750 ‰. Verigă turnată, de formă circulară, semiovală în secțiune, se lățește ușor spre placă, unde are ca ornamente două linii paralele, orizontale. Placa ovală, înaltă ține o piatră gravată cu reprezentarea zeiței Diana stând în picioare, cu coif pe cap, tunică și mantie, mergând spre stânga. Ea ține în mâna dreaptă arcul, iar mâna stângă este întinsă spre o căprioară sau câine, care se află în fața zeiței și are capul întors spre aceasta. Gema este realizată din carneol roșiatic, translucid, de formă ovală, montată într-un inel de argint și poate fi și ea catalogată în categoria gemelor cu utilizări în practicile magice dar și în cadrul gemelor reutilizate.

Zeița vânătorii, Diana (Artemis la greci), era venerată mai ales la Efes (fiind din acest motiv cunoscută și sub numele de Artemis Ephesina) și Delos (unde s-a născut împreună cu fratele său geamăn, Apollo). Ea era considerată protectoarea câmpurilor, a pădurilor, a animalelor, a nașterilor și a vindecărilor miraculoase. Stăpână a animalelor, ea este în același timp și o zeiță a fertilității câmpurilor, dar și zeița vânătorii⁶⁶, îndeletnicire mult iubită de aceasta.

Din însemnările de pe papirusurile magice egiptene știm că gemele gravate cu imaginea zeiței în picioare, însoțită de o căprioară, erau folosite în magia medicală⁶⁷ și anume pentru vindecarea rănilor⁶⁸. Pe teritoriul României, geme cu Diana au fost descoperite la Porolissum⁶⁹ și Micia⁷⁰. Trebuie amintite și piesele din colecția CNBAR⁷¹ și ale Muzeului Brukenthal⁷², precum și gema descoperită la Kallatis⁷³.

Și acest inel a aparținut, probabil, unuia dintre boierii zonei care îl folosea ca sigiliu.

⁶⁵ Bona 1993.

⁶⁶ MDDD 2012, 12.

⁶⁷ Vitellozzi 2018, 220.

⁶⁸ Sorin Nemeti 2007, 293 .

⁶⁹ Țeposu-Marinescu, Lako 1973, 6.

⁷⁰ Țeposu-David 1960, 528.

⁷¹ Gramatopol 2011, 117-118.

⁷² Țeposu-David 1965, 96.

⁷³ Covacef, Chera 1977, 194.

Cel de-al treilea inel cu gemă a fost descoperit tot în urma cercetărilor arheologice preventive din cimitirul de la Căpreni, în anul 2018, în mormântul numărul 723, la adâncimea de – 0,80 m față de nivelul de decopertare.

Este tot un inel sigilar, realizat din bronz, prin turnare, ce are încastrată pe o placă ovală, o intalie romană din cornalină gravată (fisurată ulterior). Piatra are gravată imaginea unui cap împodobit cu blana unui leu. Piesa este îngrijit lucrată, gravarea este de bună calitate, imaginea este bine centrată iar blana este redată îngrijit. Toate aceste detalii sugerează o bună calitate asociată cu un atelier specializat.

O analogie foarte bună pentru gema noastră se află în muzeul din Budapesta. Gema are loc de descoperire necunoscut și a fost încadrată în a doua jumătate a sec. I, fiind asociată cu imaginea lui Hercules⁷⁴. O altă analogie, identificată tot cu Hercules, provine de la Trier, piesa fiind datată în perioada secolelor I a. Chr – I p. Chr⁷⁵. Alte două analogii se află în prezent în muzeul din Izmir⁷⁶, acestea fiind geme de carneol și, prin urmare, foarte asemănătoare cu piesa noastră. O clară reprezentare a lui Hercule se află și în colecția CNBAR⁷⁷.

Pe de altă parte, există și o a doua posibilitate, sugerată de unele camee, și anume, că acest tip de reprezentare poate fi identificat cu capul reginei Omphale, împodobită cu blana leului din Nemeea. Acesta este cazul câtorva camee aflate în colecția British Museum și datate între secolele I a. Chr – II p. Chr⁷⁸. Astfel de camee își au originea în reprezentarea dublă a capetelor lui Omphale și a lui Hercules, așa cum se poate vedea pe cameea de la muzeul Hermitage, datată în secolul I⁷⁹. O imagine superbă cu capul lui Omphale, decorat cu blana de leu, alături de capului lui Hercules, provine din așa numita casă a lui Hercule de la Pompei⁸⁰.

Mitul lui Omphale era cunoscut și uzitat în lumea antică, fiind mai puțin folosit în timpul lui Augustus. Înrobirea eroului de către regina Lydiei era privită de către antici ca triumful dragostei asupra a tot și a toate⁸¹. Având în vedere analogiile, credem că și gema noastră aparține perioadei secolelor I-II p. Chr.

⁷⁴ Gesztelyi 2000, 47.

⁷⁵ Krug 1995, 54, nr. 12, Pl. 46.

⁷⁶ Laflı 2012, 137, no. 28, 30.

⁷⁷ Gramatopol 2011, 131.

⁷⁸ British Museum https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1814-0704-1634; https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1923-0401_1056; https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1923-0401-957; https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1923-0401-1057;

⁷⁹ <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/18.+carved+stones/1002316>.

⁸⁰ Sena Chiesa 2011, 232.

⁸¹ Sena Chiesa 2011, 232.

De asemenea, ținând cont de cameea aflată în colecția Hermitage, credem că este posibil ca această gemă să o reprezinte de fapt pe Omphale și nu pe Hercule.

Inelul datează din perioada modernă. Veriga este de formă ovală și are următoarele dimensiuni: h = 24,69 mm; diametru placă = 14,7–12,6 mm; grosime placă = 4,9 mm; grosime verigă = 1,5 mm; greutate = 2,73 grame.

Materialul arheologic descoperit recent în cimitirul de la Căpreni (inele, monede, cercei, ceramică etc.), este în curs de curățare și evaluare științifică, astfel că la finalizare, vom avea probabil și alte surprize cu privire la aceste artefacte.

Inelul de argint cu gema gravată cu motivul *dextram iunctio* are următoarele dimensiuni: diametru verigă = 19,93 – 17,97 mm; diametru placă = 10,96 – 18 mm; lățime verigă = 10,90 – 3,77 mm; grosime verigă = 2,03 mm; grosime placă cu gemă = 3,58 mm; grosime placă fără gemă = 2,23 mm; diametru gemă = 6,85 – 5,71 mm; grosime aproximativă gemă = cca. 1,35 mm; greutate = 3,32 grame. El corespunde tipului II. 2. 4 – inel cu corpul și montura un întreg pentru Dacia Superior⁸², tipurilor I-II în tipologia făcută pentru Oltenia romană de către M. Bălăceanu⁸³ și tipului II în tipologia făcută de către A. Isac pentru Porolissum⁸⁴. La H. Guiraud, corespunde tipului I-II – în tipologia făcută pentru Gallia romană⁸⁵, iar la A. Facsády corespunde tipului I-II⁸⁶. Cele mai timpurii exemplare au fost datate în Gallia începând cu secolul I⁸⁷. Aceste inele sunt caracteristice perioadei secolelor I-II, până în prima jumătate a secolului al III-lea. Tipul are mai multe variante în funcție de forma verigii și a plăcii⁸⁸.

Reprezentarea de tipul *dextrarum iunctio* este des întâlnită pe geme, intalia de la Drăguțești este a 10-a piesă de acest fel, descoperită în Dacia⁸⁹. Piese cu o astfel de reprezentare, fie a mâinilor împreunate, fie a două personaje care-și dau mâinile au fost descoperite la Apulum (două geme), Porolissum (o gemă), Micia (două inele), Tibiscum (un inel de aur), Cristești (un inel de aur)⁹⁰, Potaisa⁹¹ și Porolissum Sărata⁹². Nu trebuie uitată și gema din colecția Brukenthal, gravată cu o astfel de reprezentare⁹³.

⁸² Hamat 2011, 99–100.

⁸³ Bălăceanu 1999, 113 .

⁸⁴ Isac, Gaiu 2006, 417.

⁸⁵ Guiraud 1989, 179–181.

⁸⁶ Facsády, Verebes 2009, 994, Fig. 1.

⁸⁷ Guiraud 1989, 180.

⁸⁸ Hamat 2011, 99–100.

⁸⁹ 2019, 156–157.

⁹⁰ Hamat 2014, 71.

⁹¹ Nemeti 2019, 295.

⁹² Hamat 2019.

⁹³ Țeposu-David 1965, 102.

Cele mai apropiate analogii le reprezintă piesele descoperite la Apulum și la Porolissum Sărată, datate între mijlocul secolului al II-lea și mijlocul secolului al III-lea⁹⁴. În apropierea Daciei au fost descoperite geme cu o astfel de reprezentare la Kallatis⁹⁵ și Durostorum în Moesia Inferior⁹⁶, precum și în diverse locuri din Moesia Superior, între care amintim Viminacium și Bela Palanka⁹⁷. La punctele cu astfel de descoperiri se adaugă și piesele descoperite în Pannonia⁹⁸.

Iconografia și mesajul atașat acestui tip de reprezentare au fost discutate în mai multe rânduri pentru Dacia⁹⁹, dar și pentru restul Imperiului Roman de către M. Henig¹⁰⁰, I. Popović¹⁰¹, sau Ruseva Slokoska¹⁰². În antichitate, unele podoabe cu astfel de reprezentare au fost probabil considerate inele de logodnă¹⁰³ și purtate ca atare. Altele erau probabil purtate în virtutea faptului că mâinile împreunate reprezentau conceptul de *fides* și *concordia* între camarazi, precum și loialitatea armatei față de împărat – implicit se poate specula că acestea erau probabil un semn de apartenență a individului la familia armatei. Acest tip de reprezentare atrage atenția asupra faptului că bijuteriile nu trebuie studiate în mod separat, ci ele trebuie privite în contextul mai larg oferit de istoria artei, numismatică, religie, istorie socială, economie și politică în lumea romană¹⁰⁴.

Piesa descoperită la Bârsești poate fi și ea datată în funcție de artefactele descoperite în același perimetru, în prima jumătate a secolului al III-lea d. Chr.

Ea este realizată din carneol de culoare roșcat, translucidă, este fațetată, bizotată în unghi ascuțit mediu, cu marginea tăiată, având o formă ovală. Piesa are dimensiunile de 6,8 × 5,7 mm.

Gemele de epocă romană în județul Gorj

Alături de gemele din colecția muzeului din Târgu Jiu, prezentate mai sus, mai avem și câteva mențiuni ale unor piese gravate pierdute. În această categorie se înscrie și descoperirea întâmplătoare a unei geme în perimetrul așezării

⁹⁴ Hamat 2019, 159.

⁹⁵ Ruseva Slokoska 1990, 168.

⁹⁶ Popović, Donevski 1999, 50.

⁹⁷ Kuzmanovic Novovic 2017, 124.

⁹⁸ Gesztelyi 2000, 155.

⁹⁹ Hamat 2014; Hamat 2014a; Hamat 2019.

¹⁰⁰ Henig 1996.

¹⁰¹ Popović 2001.

¹⁰² Ruseva-Slokoska 1991.

¹⁰³ O astfel de bijuterie – legată de căsătorie sau în orice caz de o relație de dragoste, poate fi pandantivul descoperit la Vindolanda; acesta are pe avers reprezentarea unui cuplu care se sărută, iar pe revers o scenă cu *dextrarum iunctio* (Henig 1978, nr. cat. 759).

¹⁰⁴ Hamat 2014a, 887.

civile romane de la Săcelu¹⁰⁵. Aceasta avea gravată imaginea unui călăreț pe un cal, cu o mantie care flutura. Poate fi vorba despre reprezentarea Cavalerului Danubian, fie despre un motiv de proveniență militară, un centaur sau chiar un simbol funerar¹⁰⁶. Călăreții se află și în colecția CNBAR¹⁰⁷, ca de altfel în multe alte colecții de geme din Europa.

Ea poate fi datată doar în perioada secolelor II–III d. Chr., în perioada când *villa rustica* era locuită. Pentru a întregi peisajul arheologic, menționăm și faptul că în zonă au existat probabil și izvoare tămăduitoare, după cum rezultă și din inscripția dedicată, drept mulțumire pentru binefacerile acestora, zeilor medicinei Esculap și Hygia, de către un colonist roman – Marcus Tiberius Marcianus, în secolul al III-lea d. Chr.¹⁰⁸. Din păcate, astăzi, gema menționată este pierdută.

Ruinele romane, mai ales cele vizibile, au fost jefuite sistematic, iar materialele refolosite la construcțiile medievale sau moderne din apropiere. Se reutiliza tot ceea ce se găsea, de la cărămizi și monumente, la obiecte mici¹⁰⁹. Refolosirea gemelor și a cameelor antice în perioada Evului Mediu și a Epocii Moderne este o practică recunoscută¹¹⁰. Amintim cazul apropiat al gemelor și cameelor antice refolosite în Ungaria medievală, unde aceste artefacte erau utilizate de către familiile nobiliare pentru a sigila documente. De asemenea, M. Henig a publicat geme refolosite în epoca medievală în Anglia¹¹¹. În România, practica refolosirii acestor piese este atestată prin prezența inelelor medievale care au încastrat o gemă antică, cel mai mediatizat caz fiind cel al gemelor provenite de la Tibiscum sau de sigiliile prezente pe unele documente medievale. Astfel, pietrele gravate descoperite la Romula au fost întrebuințate de către boierimea autohtonă ca sigilii¹¹² și au fost identificate cu numele de *antice* în foile de zestre de la începutul secolului XIX¹¹³. Printre personalitățile de vază ale Olteniei care au purtat sigilii cu pietre antice se află marele ban al Craiovei – Dobromir și chiar Tudor Vladimirescu¹¹⁴.

¹⁰⁵ Informație primită de la profesorul de istorie Andrei Teodorescu din Săcelu, care a arătat-o profesorului universitar Octavian Toropu din Craiova, iar acesta a apreciat că „este o piesă valoroasă”. Ulterior, ea a fost expusă în muzeul școlar din Săcelu, de unde a dispărut.

¹⁰⁶ Nemeti 2003–2005; Nemeti, Nemeti 2014; Kaic 2015, 806; Bărbulescu 2015, 161; Kuzmanovic Novovic 2017, 12.

¹⁰⁷ Gramatopol 2011, 155.

¹⁰⁸ Marinoiu 2004, 176 și 200; vezi și IDR II, 99, nr. 182.

¹⁰⁹ Hamat 2016, 72.

¹¹⁰ Henig 2008; Sena Chiesa 2011; Gesztelyi 2011; Hamat 2016; Hamat 2017.

¹¹¹ Gesztelyi 2011, 258; Henig 2008, 25–34.

¹¹² Tudor 1960, 379.

¹¹³ Donat 1938, 70–75.

¹¹⁴ Tudor 1960, 379.

Concluzii

Ca document istoric, gemele aduc o contribuție importantă la cercetarea mitologiei, iconografiei, obiceiurilor și credințelor epocii romane. Deși puteau fi cumpărate de o categorie restrânsă, piesele de gliptică sunt purtătoarele unui mesaj oficial, propagandistic, ca multe dintre artefactele romane¹¹⁵.

Datare pieselor prezente în catalogul nostru, acoperă perioada secolelor II-III, o bună parte dintre acestea fiind refofolosite în epocă medievală și modernă. Ele au apărut atât în termele castrelor și în vicus-ul din apropiere și, prin urmare, pot fi puse în legătură cu armata. În cea mai mare parte însă, contextul exact al descoperirii nu se cunoaște, însă putem presupune că ele au legătură cu locuirea romană în această zonă. Astfel, studiul distribuției în teren a descoperirilor ne aduce informații importante despre locuirea romană în zona orașului Târgu Jiu și a defileului Jiului. Din păcate, în mare parte punctele semnalate cu descoperiri romane de către detectoriști nu au beneficiat până acum de o cercetare arheologică adecvată.

Descoperirile de gemele romane în județul Gorj (Pl. 1), aduc noi contribuții la înțelegerea mecanismului de producere și a circulației acestor artefacte în provincia Dacia, alăturându-se celor descoperite și publicate de la Romula¹¹⁶, Porolissum¹¹⁷, Potaisa¹¹⁸, Micia¹¹⁹, Apulum¹²⁰, Tibiscum¹²¹, Drobeta¹²², Sucidava¹²³, Cioroiul Nou¹²⁴ ori în așezările de pe litoralul Mării Negre, Tomis, Callatis¹²⁵ sau a celor de la Capidava¹²⁶ și Durostorum¹²⁷ etc.

De asemenea, este important de menționat că semnalările refofolirilor de gemele pot aduce multe informații cu privire la viața socială, culturală și economia Evului Mediu.

Catalog

1. Gemă (Pl. 2/1); Bumbăști Jiu, termele castrului; 1997; carneol portocaliu; 11 × 8 mm; debitare, șlefuire, gravare; de formă ovală, bizotată, este gravată cu imaginea Minervei

¹¹⁵ Hamat 2014.

¹¹⁶ Tudor 1967; Hadiji 2007, 201–205; Filip 2014; Filip 2019.

¹¹⁷ Țeposu-Marinescu, Lako 1973; Gudea 1989; Deac 2018; Hamat 2019.

¹¹⁸ Bărbulescu 2015.

¹¹⁹ Țeposu-David 1960; Pop, Găzduc 1993.

¹²⁰ Bounegru *et alii* 2011; Hamat 2019a.

¹²¹ Hamat 2016; Hamat 2017.

¹²² Bălăceanu 2006.

¹²³ Tudor 1967; Filip 2018.

¹²⁴ Filip 2016.

¹²⁵ Covacef, Chera 1977; Simion 2005–2006; Lungu *et alii* 2012.

¹²⁶ Covacef 2009.

¹²⁷ Elefterescu 1976.

Pacifera; gravarea o redă pe zeiță stând în picioare, cu corpul în poziție frontală și capul din profil spre stânga; pe cap poartă coiful atic, în în mâna dreaptă ține o lance, iar în stânga o ramură de măslin; peplosul (tunica) cade lejer pe corp; prima jumătate a sec. II; Marinoiu 2004, 355; Marinoiu 2012; Marinoiu 2018, 251–252; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 18980.

2. Gemă (Pl. 2/2); Bumbești Jiu, termele castrului; 1997; carneol portocaliu; 15 × 10 mm; debitare, șlefuire, gravare; de formă ovală, bizotată, este gravată cu imaginea lui Faunus (sau Pan în mitologia greacă), gravarea îl redă pe acesta în poziție frontală cu capul din profil spre dreapta, fiind jumătate om și jumătate animal, acesta are coarne, barbă și copite de țap, iar trupul îi este acoperit cu păr; prima jumătate a sec. II; Marinoiu 2004, 355; Marinoiu 2012; Marinoiu 2018, 252–253; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 18979.

3. Gemă (Pl. 2/3); Bumbești Jiu, vicus, punctul Gară; 2017; carneol portocaliu; 15 × 10 mm; debitare, șlefuire, gravare; de formă ovală, este gravată cu imaginea unui țap/ capră; gravarea este bine executată, fiind bine proporționată, mișcarea capului, ce privește înapoi, fiind firească și bine realizată; Țap/ capră ca elemente anatomice – picioarele cabrate, botul cu barbă, ochiul, copitele, coarnele arcuite; modul de redare a pielii (textura), animalului este realizată din linii paralele ce converg dinspre corp spre gât și care încearcă să reprezinte părul; a doua jumătate a sec. II – începutul secolului III; Marinoiu 2018, 250–251; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 31521.

4. Gemă (Pl. 2/4); Bârsești, villa rustica; 2015; carneol portocaliu; 8,1x 6,7 mm; debitare, șlefuire; de formă ovală, bizotată, este negravată; prima jumătate a secolului III; Marinoiu 2018, 248–249; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 29560.

5. Gemă (Pl. 3/5); Aluniș, cimitir medieval, M746; 2018; carneol roșiatic; 12,1 × 11 mm; debitare, șlefuire, gravare; gemă de formă ovală, montată într-un inel masculin de aur din perioada secolelor XV-XVI; este gravată cu imaginea unui personaj, în poziție ghemuită spre stânga, șezând pe un postament; el ține în mâna spre cărma reprezentată în fața lui; personajul masculin are o mantie de blană, iar la gât îi flutură o eșarfă; secolele II-III; inedită; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 32195.

6. Gemă (Pl. 3/6); Aluniș, cimitir medieval, M281; 2018; carneol roșiatic; 9,7 × 7,7 mm; debitare, șlefuire, gravare; gemă de formă ovală, montată într-un inel masculin de argint din perioada secolelor XV-XVI; este gravată cu imaginea zeiței Diana în picioare, având pe cap un coif și mantie pe umeri, mergând spre stânga; ea ține în mâna dreaptă arcul, iar stângă este întinsă spre o căprioară care se află în fața zeiței; secolele II-III; inedită; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 32205.

7. Gemă (Pl. 3/7); Aluniș, cimitir medieval, M723; 2018; carneol roșiatic; 14,7 × 12,6 mm; debitare, șlefuire, gravare; gemă de formă ovală, montată într-un inel masculin de bronz din perioada secolelor XV-XVI; este gravată cu redă imaginea capului lui Omphale; pe cap poartă blana leului din Nemeea; secolele I-II; Colțeanu *et alii* 2020, 150–151, Fig. 4; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 32220.

8. Gemă (Pl. 3/8); Drăguțești, 2020; carneol roșiatic; 6,8 × 5,7 mm; debitare, șlefuire, gravare; gema este montată într-un inel roman din argint, fiind de formă ovală, bizotată și este gravată cu imaginea schematizată a mâinilor împreunate – motivul *dextrarum iunctio*; finalul secolului al II-lea – începutul secolului III; inedit; MJGAȘ Târgu Jiu, nr. inv. 33 007.

BIBLIOGRAFIE

- Anghel *et alii* 2016,
D. Anghel, N. Har, C. Șuteu, M. Ursu, *Metode de investigare mineralogice și petrografice ale unor intalii din colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia*, în *Terra Sebus*, 8, 2016, 83–104.
- Ardevan 2005–2006,
R. Ardevan, *Despre o gemă romană de la Gherla*, în *Peuce* (S.N.), 3–4, 2005–2009, 183–187.
- Babelon 1894,
E. Babelon, *La gravure en pierre fines*, Paris, 1894.
- Babelon 1900,
E. Babelon, *Histoire de gemmes depuis des origines jusqu'à l'époque contemporaine*, Paris, 1900.
- Barb 1960,
A. A Barb, *Gnostiche gemme*, în *Enciclopedia dell'arte antica, classico orientale*, vol. III, Roma, 1960.
- Bălăceanu 1999,
M. Bălăceanu, *Podoabe din Oltenia romană. Inele*, în *Drobeta*, 9, 1999, 110–127.
- Bălăceanu 2006,
M. Bălăceanu, *Podoabe în Dacia Romană*, Craiova, 2006.
- Bărbulescu 2003,
M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia Romană*, Cluj-Napoca, 2003.
- Bărbulescu 2012,
M. Bărbulescu, *Inscripțiile din castrul legionar de la Potaissa. The Inscriptions of the Legionary Fortress at Potaissa*, București, 2012.
- Bărbulescu 2015,
M. Bărbulescu, *Arta romană la Potaissa*, București, 2015.
- Birley, Green 2006,
B. Birley, E. Greene, *The Roman jewellery from Vindolanda*, în *Research Reports. New Series. Volume IV. Fascicule V: Beads, Intaglios, Finger Rings, Bracelets and Ear-rings*, Durham, 2006.
- Bona 1993,
P. Bona, *Biserica medievală din Caransebeș*, Reșița, 1993.

Bounegru *et alii* 2011,

G. Bounegru, R. Ciobanu, R. Ota, D. Anghel, *Lux, util și estetic la Apulum. Podoabe și accesorii vestimentare. Catalog de expoziție*, Alba Iulia, 2011.

British Museum,

British Museum, Collections on line, https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1814-0704-1634.

Cavenago-Bignami 1959,

S. Cavenago-Bignami, *Gemmologia, pietre prezioase e perle*, Milano, 1959.

Colțeanu *et alii* 2020,

P. Colțeanu, V. Marinoiu, D. Prisecaru, A. Heroiu, S. Drob, O. Gheorghe, A. Drob, L. Gheorghiu, *Cercetările arheologice preventive din zona Hurezani-Căpreni, județul Gorj, desfășurate în anul 2018*, în *Litua*, 22, 2020, 133–162.

Coman 2016

A. Coman, *Amalthea, Pricus și legendele Capricornului*, 2016.

Covacef, Chera 1977,

Z. Covacef, C. Chera-Mărgineanu, *Geme din Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constața*, în *Pontica*, 10, 1977, 191–202.

Covacef 2009,

Z. Covacef, *Considerații asupra unor articole de podoabă descoperite la Capidava*, în *Pontica*, 42, 2009, 465–472.

Cravinho 2017,

G. Cravinho, *Roman Engraved Gems in the National Archaeological Museum in Lisbon*, in *Studies in Ancient Art and Civilization*, 21, 2017, 173–245.

Cravinho 2018,

G. Cravinho, *A iconografía de Minerva através da gliptica, gemas y camafeos greco-romanos: arte, mitologías, creencias*, S. Perea Yébenes, J. Tomás García, eds., Madrid-Salamanca, 2018, 41–82.

Deac 2018,

D. A. Deac, *The Magical Gems from Porolissum*, în *ActaMP*, 40, 1, 2018, 103–111.

Dimitrova-Milčeva, 1980,

A. Dimitrova-Milčeva, *Antike Gemmen und Kameen aus Archäologischen Nationalmuseum in Sofia*, Sofia, 1980.

Dimitrova-Milčeva, 1985,

A. Dimitrova- Milceva, *Gemme e Cammei, del Museo Storico Comunale di Svistov*, în *Ratiariensia*, 3–4, 1987, 193–208.

Dobre 2015,

A. A Dobre, *Geme gnostice în inventarele funerare ale Tomisului antic*, în *Biblion*, 12–13, Constanța, 2015, 5–7.

Donat 1938,

I. Donat, *Documente moșnenești din Orodel-Dolj*, în *AO*, 11, 59–60, 1932, 64–90.

Elefterescu 1976,

D. Elefterescu, *Notă asupra unor geme de la Durostorum*, în *Pontica*, 9, 1976, 199–201.

Espak 2006,

P. Espak, *Acient near eastern Gods EnkinAnd Ea. Diachronical analsis of texts and images from the earliest sources to the neo-sumerian period*, Teză de doctorat, Tartu, 2006.

Facsády, Verebes 2009,

A. R. Facsády, A. Verebes, *Analysis of Roman Bronze Finger Rings from Aquincum*, în *MMP*, 24, 2009, 993–998.

Filip 2013–2014,

G. Filip, *Some considerations about the engraved gems from Romula*, în *Oltenia*, 20–21, 2013–2014, 28–36.

Filip 2016,

G. Filip, *Un inel cu piatră gemă descoperit la Cioroiul Nou*, în *Banatica*, 26/I, 2016, 396–400.

Filip 2018,

G. Filip, *Reprezentări feminine pe două camee din sudul provinciei Dacia Inferior*, în *Oltenia*, 25, 2018, 97–103.

Filip 2019,

G. Filip, *Câteva reprezentări ale zeiței Minerva pe gemele de la Romula și din împrejurimi*, în *Oltenia*, 26, 2019, 117–123.

Furtwängler 1900,

A. Furtwängler, *Die Antiken Gemmem*, vol. I–III, Leipzig, 1900. Amsterdam–Osnabrueck, 1964–1965.

Gesztelyi 2000

T. Gesztelyi, *Antike Gemmen im Ungarischen Nationalmuseum (Catalogi Musei Nationalis Hungarici)*, în *Series Archaeologica*, 3, Budapest, 2000.

Gesztelyi 2011

T. Gesztelyi, *The re-use and re-interpretation of gemstones in medieval Hungary*, în *Gems of Heaven. Recent research on engraved gemstones in late antiquity AD 200–600*, Londra, 2011, 257–262.

Gramatopol 1974

M. Gramatopol, *Artele miniaturale în antichitate*, București, 1974.

Gramatopol 2011,

M. Gramatopol, *Geme și camee din colecția Cabinetului Numismatic al Academiei Române*, Brașov, 2011.

Guiraud 1973,

H. Guiraud, *Quelques divinités guerrières sur des pierres gravées trouvées en Gaule*, în *Pallas*, 20, 1973, 115–140.

Guiraud 1988,

H. Guiraud, *Intailles et camées de l'époque romaine en Gaule*, 48^e supplément à *Gallia*, Paris, 1988.

Gudea 1989,

N. Gudea, *Porolissum, un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, în *ActaMP*, 13, 1989, 10–11.

Guiraud 1989, 179–181.

H. Guiraud, *Bagues et anneaux a l'époque romaine en Gaule*, în *Gallia*, 46, 1989, 173–211.

Hadiji 2007.

V. M. Hadiji, *Prelucrarea pietrelor semiprețioase în Dacia romană*, BHAUT 8, 201–205.

Hamat 2011,

A. C. Hamat, *Podoabe și accesorii vestimentare feminine din Dacia romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Teză de doctorat mss., Timișoara, 2011.

Hamat 2014

A. C. Hamat, *Despre dextrarum iunctio și inelele asociate cu logodna descoperite pe teritoriul Daciei Romane*, în *Sargeția* (S.N.), 5, 2015, 61–76.

Hamat 2014a

A. C. Hamat, *Dextrarum Iunctio și studiul bijuteriilor in epoca romană. Un melanj între istoria artei, epigrafie, numismatică și studiul bijuteriilor*, în *Arheovest*, II, 2, 2014, 881–892.

Hamat 2016,

A. C. Hamat, *O camee de epocă romană descoperită în cadrul cercetării de la mănăstirea franciscană din Caransebeș*, în *PB*, 6, 2016, 69–76.

Hamat 2017,

A. C. Hamat, *Imaginea nemuritoare a frumuseții. Gemele descoperite în aria municipiului roman Tibiscum (jud. Caraș-Severin)*, în *Arheovest*, 6, 1, 2017, 417–437.

Hamat 2019,

A. C. Hamat, *A roman ring with carnelian gem discovered at Porolissum-Sărata*, în *ActaMP*, 41, 2019, 155–162.

Hamat 2019a

A. C. Hamat, *Zei Panteonului Clasic în arta gliptică de la Apulum. De la realizmul reprezentărilor la schematismul imaginii*, în A. Timofan, ed., *Pantheon 3D. III. De la zeii Olimpului la zeii Romei*, 2019, 93–98.

Hamburger 1968,

A. Hamburger, *Gems from Caesarea Maritima*, în *Atiqot*, 8, 1968.

Henig 1978,

M. Henig, *A corpus of roman engraved gemstones from British Sites*, în *BAR* 8, Oxford 1998.

Henig 1996,

M. Henig, *A roman betrothal ring from Walcot, Bath*, în *Journal of the British Archaeological Association*, 149, 1, 87–88.

Henig 1999,

M. Henig, *One Hundred and fifty Years of Wroxeter gems*, în M. Henig, D. Plantzos, eds., *Classicism to Neo-Classicism. Essays dedicated to Gertud Seidmann*, BAR International Series, 793, 1999, 49–66.

Henig 2008,

M. Henig, *The re-use and copying of ancient intaglios set in Medieval personal seals, mainly found in England: an aspect of the Renaissance of the 12th century*, în N. Adams, J. Robinson, eds., *Good impressions: image and authority in medieval seals*, London, 2008, 25–34.

Hermitage Museum

Hermitage Museum, Collections on line, <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/18.+carved+stones/998469>.

Isac, Gaiu 2006,

A. Isac, C. Gaiu, *Roman Jewellery from Ilișua. A Typological Study (I)*, în C. Gaiu, C.

Găzdac, eds., *Fontes Historiae Daco-Romanae. Studia in honorem magistri Demetri Protase*, Bistrița–Cluj–Napoca, 2006, 415–431.

IDR

Inscriptiones Daciae Romanae, București-Paris, 1975–2001.

Krug 1995,

A. Krug, *Römische Gemmen im Rheinischen Landesmuseum Trier*, în *Bericht der Römisch- Germanischen Kommission*, 76, Frankfurt 1995, 159–218.

Kuzmanovic Novovic 2017,

I. Kuzmanović, Novović, *Dextrarum Iunctionin the art of Antiquity*, în *Ante Portam Auream. Studia in honorem professoris Aleksandar Jovanović*, Belgrad, 2017, 115–128.

Lafli 2015,

E. Lafli, *Zu den gemmen aus den museen von Izmir*, în E. Lafli, S. Pataci, eds., *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, BAR International Series, 2750, 81–93.

Lungu et alii 2012,

V. Lungu, Z. Covacef, C. Chera, *Bijuterii antice din aur din colecțiile Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*, Constanța, 2012.

MacGregor 1976,

A. MacGregor, *Finds from a Roman Sewer System and an Adjacent Building in Church Street*, în *The Archaeology of York: The Small Finds*, 17, 1, 1976, 1–31.

Mariette 1850

P. J. Mariette, *Traité des pierres gravées*, I–II, Paris, 1850.

Marinoiu 2004,

V. Marinoiu, *Romanitatea în nordul Olteniei, Târgu Jiu*, 2004.

Marinoiu 2012,

V. Marinoiu, *Două piese gliptice descoperite în termele castrului roman de la Bumbești Jiu, punctul Vârtop, județul Gorj*, în *Drobeta*, XX, 2012, 146–153.

Marinoiu 2018,

V. Marinoiu, *Gliptică de epocă romană, în colecția Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”*, în *Litua*, XX, 2018, 248–256.

Marinoiu, Bratu 2000,

V. Marinoiu, O. Bratu, *Cercetările arheologice de la Bumbești Jiu, jud. Gorj – Campaniile 1997-1999*, în *Litua*, VIII, 2000, 25–33.

MDDD 2012,

I. Nemeti, E. Beu-Dachin, *Mic Dicționar de Divinități. O Incursiune în panteonul Daciei romane*, Cluj-Napoca, 2012.

Nemeti, Nemeti 2014,

I. Nemeti, S. Nemeti, *Heros eqvitans in the funerary iconography of Dacia Porolissensis. Models and workshops*, în *Dacia* (N.S.), 58, 2014, 241–255.

Nemeti 2019,

I. Nemeti, *Capitolul VI. Accesorii vestimentare și podoabe*, în M. Bărbulescu, ed., *Termele din castrul legionar de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 2019, 290–301.

Nemeti 2003–2005,

S. Nemeti, *Despre Cavalerii Danubieni*, în *Anuarul Muzeului Gherla, Arheologie. Istorie. Cultură*, 1–3, 2003–2005, 54–58.

Nemeti 2007,

S. Nemeti, *Magia în Dacia Romană, II, Geme magice din colecția Cabinetului Numismatic al Academiei Române*, în *RevB*, 21, 1, 2007, 293–296.

Nestorovic 2005,

A. Nestorović, *Images of the world engraved in jewels. Roman gems from Slovenia, Exhibition catalogue Narodni muzej Slovenije*, Ljubljana, 2005.

Nicolae 2011,

C. Nicolae, *The capitoline triad in roman Dacia*, în *Peuce* (S.N.), 9, 2011, 291–304.

Pantazi 1998,

A. Pantazi, *Aspecte ale glipticii din Dacia romană*, în *Ziridava*, 21, 1998, 43–44.

Pop, Găzdac 1993,

Ct. Pop, C. Găzdac, *Câteva geme inedite din Dacia romană*, în *EphNap*, 3, 1993, 143–148.

Popović 2001

I. Popović, *Late Roman and Early Byzantine Gold Jewelry in National Museum in Belgrad*, Belgrad, 2001.

Popović, Donevski 1999,

I. Popović, P. Donevski, *Gold Jewelry from Durostorum Burials*, Svishtov, 1999.

Riha 1990,

E. Riha, *Der Römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*, Augst, 1990.

Ruseva Slokoska 1990,

L. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery. A Collection of the National Archaeological Museum- Sofia*, Sofia, 1991.

Rusu-Bolindeț 2007

V. Rusu-Bolindeț, *Ceramica romană de la Cluj-Napoca. Contribuții la studiul ceramicii din Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2007, 359–370.

Sagiv 2018,

E. Sagiv, *Representations of Animals on Greek and Roman Engraved Gems*, Oxford, 2018.

Sârbu 2016

A. C. Sârbu, *Viața cotidiană a soldaților romani cantonați în Oltenia*, Disertație mss, București, 2016.

Sena Chiesa 1966,

G. Sena Chiesa, *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia*, Aquileia, 1966.

Sena Chiesa 2011,

G. Sena Chiesa, *Antiquity Reused. Antique Engraved Gems on Byzantine Rings*, în C. Entwistle, N. Adams, eds., *Gems of Heaven. Recent research on engraved gemstones in Late Antiquity, c. AD 200–600*, British Museum Research Publication, 177, London, 2011, 29–238.

Simion 2005–2006,

G. Simion, *Gemele din colecția I.C.E.M. Tulcea*, în *Peuce* (S.N.), 3–4, 2005–2006, 173–182.

Sternberg 1988,

F. Sternberg *Antike Münzen. Griechen–Römer–Byzantiner. Gemmen, Kameen und Schmuck der Antike und der Neuzeit. Italienische Renaissancemedailen*, Zürich, 1988.

Tudor 1960,

D. Tudor, *Șapte pietre gravate romane descoperite la Celei și Orlea (r. Corabia)*, în *SCN*, 3, 1960, 375–382.

Tudor 1967,

D. Tudor, *Pietre gravate descoperite la Romula*, în *Apulum*, 6, 1967, 209–229.

Tudor 1978,

D. Tudor, *Oltenia romană*, ediția a 4-a, București, 1978.

Țeposu-David 1960

L. Țeposu-David, *Cameele și gemele din Muzeul de Arheologie din Cluj-Napoca*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, 525–534.

Țeposu-David 1965,

L.Țeposu-David, *Colecția de geme a Muzeului Brukenthal din Sibiu*, în *StComS*, 12, 1965, 83–132.

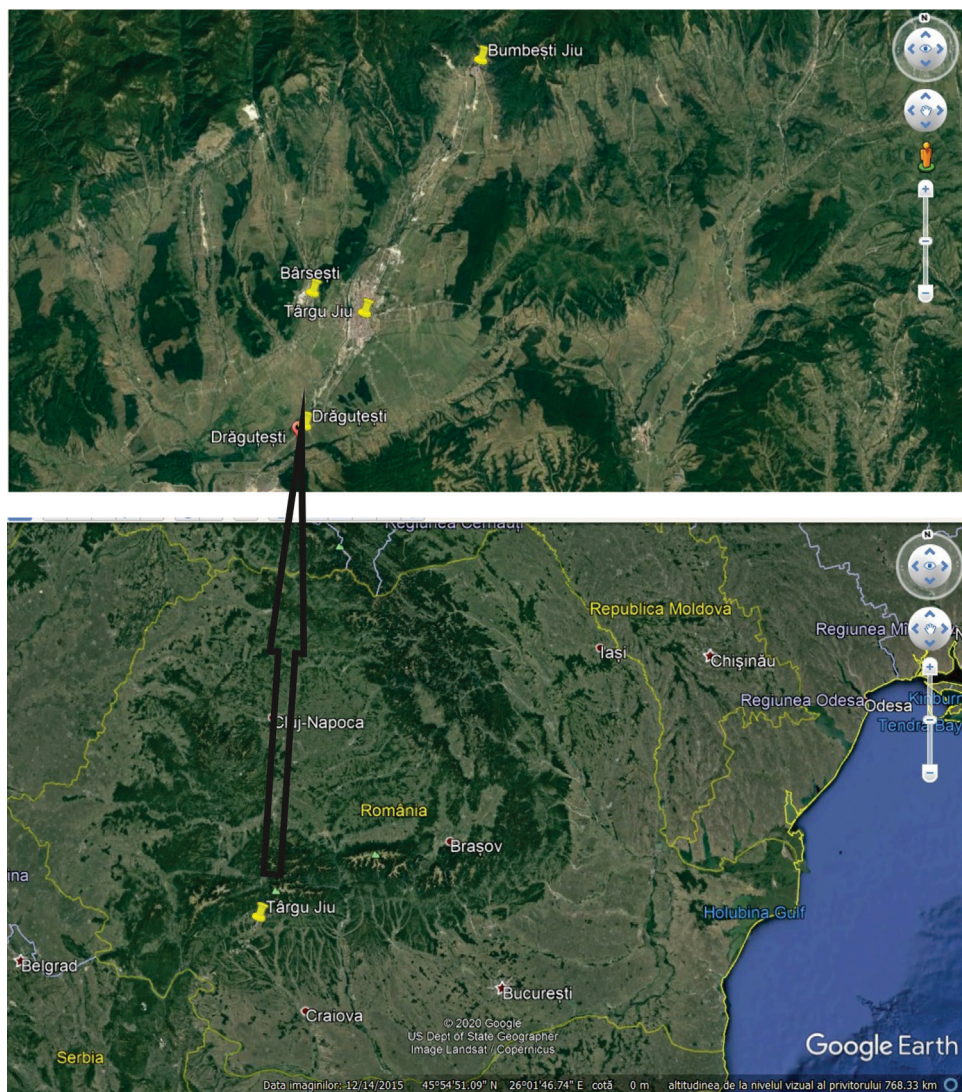
Țeposu-Marinescu, Lako 1973,

L. Țeposu-Marinescu, E. Lakó, *Catalogul colecției de geme romane din Muzeul de Istorie și Artă Zalău*, Zalău, 1973.

ROMAN GEMS FROM THE COLLECTION OF GORJ COUNTY MUSEUM „ALEXANDRU ȘTEFULESCU”, TÂRGU JIU

Abstract

This article brings into question the gems collection of the Gorj County Museum „Alexandru Ștefulescu”, from Târgu Jiu, consisting from eight Roman intaglios. This collection is relatively recent, the gems being purchased through archaeological research since 1997, as well as from donations from metal detectors discoveries. Some of them were published in 2012, then again in 2018, but with fewer details. The gems acquired through archeological research were discovered on the territory of the county, on the occasion of preventive or systematic research, in sites from the Roman era, or even from the Middle Ages like Bumbști Jiu, Căpreni. The gems were made of carnelian and were engraved with simple subjects like the man with ship rudder, deities like Minerva Pacifera, Faunus, Diana, mythological subjects like Omphale, animals like goat, fantastic beings as Medusa or the motif *dextrarum iunctio*.



Pl. 1. Harta descoperirilor. / The map of the discoveries.



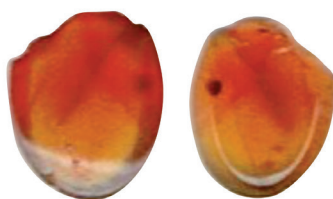
1



2



3



4

Pl. 2. 1 Gemă descoperită la Bumbești Jiu – terme, nr. cat. 1, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Bumbești Jiu – baths cat. No. 1, personal photo V. Marinoiu. 2. Gemă descoperită la Bumbești Jiu – terme, nr. cat. 2, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Bumbești Jiu – baths, cat. No. 2, personal photo V. Marinoiu. 3. Gemă descoperită la Bumbești Jiu – vicus, nr. cat. 3, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Bumbești Jiu – vicus, cat. no. 3, personal photo V. Marinoiu. 4. 3. Gemă descoperită la Bârsești, nr. cat. 4, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Bârsești, cat. no. 4, personal photo V. Marinoiu.



Pl. 3. 5. Gemă descoperită la Aluniș-Căpreni, nr. cat. 5, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Aluniș-Căpreni, no. cat. 5, personal photo V. Marinoiu. 6. Gemă descoperită la Aluniș-Căpreni, nr. cat. 6, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Aluniș-Căpreni, no. cat. 6, personal photo V. Marinoiu. 7. Gemă descoperită la Aluniș-Căpreni, nr. cat. 7, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Aluniș-Căpreni, no. cat. 7, personal photo V. Marinoiu. 8. Gemă descoperită la Drăguțești, nr. cat. 8, fotografie V. Marinoiu. / Roman gem discovered in Drăguțești, no. cat. 8, personal photo V. Marinoiu.